

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemaje za celo leto 3 gld. 40 kr. za pol leta 1 gld. 70 kr. za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 10 kr.

V Ljubljani 5. februvarija 1890.

Obség: Ali naj rode novo vsajena drevesa v prvem letu? — Črtica o kmetovalčevem izobraževanju. — Razne reči. — Vprašanja in odgovori. — Zemljepisni in narodopisni obrazi. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Ali naj rode novo vsajena drevesa v prvem letu?

Določen odgovor na to vprašanje dati je zato težavno, ker se je ozirati na starost, na ukoreninjenje, na podlogo, na obliko, na čas saditve in na kakovost zemlje. V obče je to vprašanje zanikati. Kakor hitro misliš, da presajeno drevo ne bode krepko pognalo, pa mu ne smeš dati roditi; to velja posebno za hruške na divji podlogi. Izkušeno je, da se to drevje nerajše prime nego drevje na kutni. Staremu in močnejšemu drevju tudi ne daj roditi prvo leto po presaditvi, ker ni še proti nadzemeljskim delom svojim dovolj krepko, da bi nove korenine delalo. Kadar je bilo drevo vsajeno zgodaj v dobro, rodno zemljo, kadar so mu podzemeljski deli v ravnotežji z nadzemeljskimi, kadar je zdravo in krepko, tedaj ne škodi nič, ako daš zoreti nekaterim plodom, to je na vsaki veji največ po dvema. Ako zapaziš pozneje, da drevo ni naredilo poganjkov, pa odstrani vse plodove. Če sadjarju sploh nič ni do prvih plodov, in tudi rado-veden ni, onda je bolje, da ne da roditi novo vsajenemu drevesu, ker rod vedno slabi, in drevo požene prihodnje leto tem slabše, kolikor več je rodilo. Ako ne mislimo drevju roditi dati, zatremo mu uže cvetje. Tudi cvetje porabi za razvoj obilo redilnih snovi, katere lahko prihraniš za lesno rast. Priporočeno je toraj le one cvetne pope puščati, ki podaljšujejo rodne mladike. Ako pa vendar želiš dobiti nekaj plodov, pa pusti le toliko cvetnih popov, kolikor želiš plodov. Če ima drevo posamezne nadzemeljske dele, ki so v razmerji z drugimi premočnimi, naj prej le ti rodijo. N. Gaucher.

Črtica o kmetovalčevem izobraževanju.

II.

Kmetovalec je prirodi gospod in hlapec. Sicer sam del prirode vlada ji nekoliko vsled duševnih svojih zmožnosti, nekoliko pa jej mora služiti, ker njenih pojavov ne more uravnavati po svoji volji. Naloga njegova je, da prideluje to, kar človek potrebuje, da torej prideluje raznih rastlin in vzgaja živali, koje ali naravnost uživamo, ali pa nam služijo, da iz njih ali pa ž njihovo pomočjo izgotavljamo užitno in naravnost uporabno blago. Kmetovalec pretvarja s pomočjo rastlinskega življenja neužitne snovi iz zemlje in zraka v užitne in porabne. Zemlja in zrak redita rastlino, rastlina žival, človek pa uživa rastline in živali. Živali in rastline razpadejo, izpolnivši svoj namen, zopet v prvotne snovi, izpremene se v zemljo in pline, nahajajoče se v zraku, ter služijo novemu naraščanju v živež. Tako se vrši v prirodi presnova v brezkončnem kolobarji po vedno enaki razvrstitvi, različnost kazoč le vsled vnanjih vzrokov in pospešujočih ali ovirajočih vplivov. Zakoni, katere je dal stvarnik prirodi svoji, povzročujejo prikazni, ki so se nekdanjim narodom poganjskim zdele tako veličastne in skrivnostne, da so jih oboževali.

Našli smo kmetovalčevo področje v prirodi ter izpoznali, da je njegov uspeh odvisen od pravilnega ukoriščevanja prirodnih sil, in da pridelki niso nič drugega nego novi stvori stare prirode, nastavši vsled vpliva raznih prirodnih sil. Jasno je toraj, kako važno je, da kmetovalec vsestranski pozna prirodo. Poznati mora prvotno snov, poznati preosnovo, pa tudi nove stvore, njih bistvo, naravo in uporabnost, ako hoče postati kmetovalec v pravem pomenu besede, ako hoče biti prirodi tudi gospod, a ne le hlapec. Le ako prirodo in njene zakone pozna, okoristiti se jih more popolnoma. Kdor

pa prirode in njenih zakonov ne pozna, odvisen je preveč od slučajev in mora le hlapčevati.

To so izpoznali mnogi narodi že zdavnaj in začeli pridno opazovati prirodo, razmotrivati pojave, ki se v njej vrše, in iskati jim vzrokov. Nabirali pa so si izkušenj iz dejanskega kmetovanja ter jih premerjali pravilom prirodnoslovcev in nasprotno prirodnoslovska pravila kmetijstvu. Pravilo, katero osnujemo z ozirom na prirodne pojave in njih sile, ima za kmetijstvo le takrat veljavo, kadar iz njega lahko in s precejšnjo gotovostjo sklepamo posledice, katere ti pojavi povzročajo. Pojavov pa je v prirodi jako mnogo in ako hočemo v resnici dobrih pravil, poznati moramo tudi mnogo pojavov bolj ali manj ter tudi njih vzroke. Učinek prirodnih sil je po različnih krajih zelo različen, kajti tu prevladuje ta sila, kje drugi zopet katera druga. Zato pa tudi pravila, katera so ob začetku v kakem kraju sestavili, niso veljala za kraj, ki je bil drugačen, nego je ta. Ko pa so primerjali razmere obeh krajev ter iz vseh pojavov raztolmačili si vplivajoče sile, dobili so novo pravilo, natančnejše in boljše od prvega ter veljavno za oba, oziroma za vse take kraje. Tako se je počasi razvijalo kmetijstvo, dokler niso bila znana pravila splošnega kmetijstva za vse kraje. Nauk o kmetijstvu dospel je do visoke stopinje, postal je veda, katere danes uče, kakor drugih vedno po posebnih učiliščih.

Kmetijska veda ni nastala niti iz same teorije niti se razvila iz dejanskega kmetovanja, ampak iz obeh skupaj. Teorija opazuje prirodne pojave, izpoznava njih vzroke ter z ozirom na dejanske izkušnje sestavlja pravila. Dejansko kmetijstvo pa uporablja teoretična pravila in jih primerja svojim izkušnjam. Ako si pravilo in izkušnja nasprotujeta, poiskati je treba vzroka in pravile popraviti.

Kakor sta kmetijsko vedo stvorili in praksa, tako tudi v današnjem naprednem, ali za kmetijstvo jako žalostnem času nobenemu kmetovalcu, ki hoče biti „umen“ (in tak bi moral biti vsak), samo ena zadostovati ne more, ampak potrebni sta vedno obe, pravilno združeni. Splošna pravila kmetijska poznati mora v ravno tako tudi posebne razmere svojega kraja. Čim bolj kmetovalec opazuje in preudarja, tem globoče vidi v tajna dela prirode, tem bolj izpoznava vzroke prirodnih pojavov, tem lažje obrača ugodne vplive sebi v korist, slabih pa se pazi.

Iste važnosti, katere prirodnoslovje, je za kmetijstvo tudi narodno gospodarstvo. Vsak posamezen človek ne more pridelovati vsega, česar potrebuje; nekaterih reči pa prideluje več, nego mu jih je treba. Zato zamenjava preostajajoče pridelke z drugimi ljudmi za tako blago, kakršnega potrebuje, a ga nima. Kakor posamezni ljudje, tako ravnajo tudi družine, kraji, dežele, narodi. Eden pridelava najlažje in najceneje to, drugi kaj drugega. Po medsebojnem zamenjavanju (oziramo predaji in nakupu) pa dobivamo najceneje vsega, česar potrebujemo.

Komur ni mari narodnogospodarskih razmer ter hoče vse doma pridelovati, stalo ga bode marsikaj mnoga več, nego bi ga, ko bi glede na te razmere prideloval le tisto, kar prideluje najlažje, najbolje, česar prideluje največ ter najlažje za nejava (prodaja). Le to stalo ga bode vedno najceneje vse drugo kupoval naj bi od tistih, ki to najceneje pridelujejo. Iz tega razvidimo, da mora imeti kmetovalec tudi precej trgovskega duha v sebi. Poznati mora razmere in potrebe domače, pa tudi drugih dežel, sicer mu ne bode moči vselej prave poti ubrati. Od dveh sicer enako izobrazjenih kmetovalcev izhajal bode tist, ki gospodarske razmere temeljito pozna, ki je tudi nekoliko trgovec, vedno mnogo bolje. Oziraje se na vse te okoliščini, dokopali se bomo najlažje do blagostanja in si ga tudi ohranili.

Zdaj vemo, kolikšno je teriščo kmetovalčevo in koliko je razmer, katere morajo biti kmetovalcu znane, če hoče dobro gospodariti. Zato se pa tudi ne bomo čudili, ko slišimo, da se kmetovalec mora učiti — prav mnogo učiti. Ako se le nekoliko ozremo po kmetijskih razmerah, izpoznati moramo, da za popolno kmetovalčevo izobrazbo nikakor ne more zadostovati nekaj mesecev, ali kako leto, ampak da je treba za to celo vrsto let; v gotovem smislu lahko rečem — treba se mu je učiti celo svoje življenje. Seveda ves ta čas učenja ni enako, marveč mora biti primerno vsaki dobi človeškega življenja.

Kadar se otrok zave, opazuje reči in pojave okrog sebe, čudi se jim ter povprašuje po njih vzrokih in namenu. Kadar doraste, stopiti mora sam v krog delavcev, ter deluje — kakor vsakdo — iz početka slabeje, potem pa, izučen po izkušnjah, vedno bolje. Vsaka izkušnja pove mu nekaj, česar prej ni vedel — nauči ga nekaj novega, razširi in uglaadi mu pot, na kateri mu je hoditi. Kakor pa bi ne bilo dobro, ako bi se moral vsak človek vseskozi modriti šele po svojih izkušnjah. Te zahtevajo včasih drago plačilo! Vsakdo uči se lahko iz vsake izkušnje, biti mu mora le znan. Seznanjamo pa se z njimi lahko na dvojen način: ali jih zapisujemo in potem prebiramo, ali pa se zbiramo ter si jih razodevamo.

Obeh načinov posluževati se je tudi kmetovalcu, včasih tega, včasih onega bolj. V svoji mladosti vidi, kako se ljudje trudijo in poté, pozveda, čemu to, in izpoznava, da vse to tudi njega čaka. V svojem delovanju si potem prizadeva, da bi si z majhnim trudom mnogo pridobil. Da pa mu bode moči to doseči, mora se primerno izobraževati. Prvih vtisov, koje mu vtisne življenje, doma ne morejo dovolj raztolmačiti. To nalogo prevzame šola. Pojasnjuje mu pojave, kolikor jih more razumeti, in nadaljuje potem na tej podlogi in njegovi starosti primerno s tem, kar bi mu v poznejšem življenju utegnili koristiti. V šoli se toraj učimo večinoma iz učnih knjig, zapisanih izkušenj drugih ljudi ter jih primerjamo dejanskim pojavom, katere opazujemo okrog sebe.

Kadar zapustimo šolo, učimo se seveda še vedno lahko in z uspehom iz knjig, vendar pa tudi s svojim delom stopimo v boj za obstanek ter si nabiramo tudi svojih izkušenj. Da bi se pa, kar mogoče, obvarovali škode, povprašujemo tudi drugih za njih izkušnje in se po njih ravnamo. To vzročuje večkratno občevanje ljudi, ki teže za enim ali enakim smotrom ali ciljem, in jih dovaja do tega, da se združujejo, ali, kakor pravimo, da ustanavljajo društva in zadruge, katera jako blagodejno vplivajo na blagostanje, če so ustanovljene na pravi podlogi. Tudi naznanjamo svoje izkušnje drugim na ta način, da jih zapisujemo. Ta ali on strokovnjak jih potem zbira, ureja, daje tiskati in jih razpošilja onim kateri jih žele, kateri se jih morejo okoristiti. Taka poročila so strokovni listi, kateri so tudi velike važnosti in velik pripomoček napredku.

Kmetovalec ima torej dosti prilike, da si pridobiva znanja. Po kmetijskih društvih in s kmetijskimi listi izobražuje se lahko v svoji stroki. F. Š.

Razne reči.

* Svež kurjak je najboljšo sredstvo, da se tvarine, katere se počasi zgrejejo, hitro vnamejo in zgrejejo. S kurjakom lahko narediš sposobno za gnojno gredo tudi mokro listje, pleve, žaganje itd. Kurjaka ni treba ravno veliko vzeti, le dobro ga je pomešati med druge tvarine.

* Ako po zimi, kadar zmrzuje, vliješ v mišje luknje na vrtu vode, zamrzne voda, in miši se poduše.

* Kdor hoče imeti dobre in zgodnje zelene, čas je da jo seje. Ako ni solnčne grede ob kaki južni steni, naj seme vzkali v kahi posodi, napolnjeni s peskom.

* Konec januarja meseca, če je sneg skopnel in je zemlja tala, prekoplji zemljo okrog dreves, ker s tem jo zrahljaš, da more zrak do nje in do korenin, umoriš pa, kar je posebno važno, ličinke raznih škodljivcev, ki leže zapredene v zemlji.

* Kdor je ljubitelj lepotne rastline pelargonije, njemu je prišel čas, da jo začne razmnoževati. V ta namen nareži potikovalcev in vsadi jih v lonce, napolnjene s kompostno zemljo, ilovico in peskom.

* Da kamelijam ne odpadejo cvetni popi, poprši jih prav fino z vodo, kajti one zahtevajo vode ne le skozi korenine, ampak tudi skozi listje.

* Ne preganjajte netopirjev! Netopir je po podobi svoji grd, in zato ga ljudje, ki ne vedo, da je ena najkoristnejših živali, pobijajo — kmetijstvu v veliko škodo. Netopir je mesojedna žival in se živi ob gosenicah, metuljih, hroščih, posebno navadnih, katerih po noči išče in jih žre. Po izkušnjah je dokazano, da en sam netopir eno samo noč več 100 hroščev polovi. Če preganjamo netopirje, pač je očitno, da preganjamo najboljše varuhe kmetijstva in vrtnarstva. Dolžnost umnega gospodarja bi

torej le bila varovati to dobrotljivo živalco in izkušati, da se pomnoži!

Vprašanja in odgovori.

Vprašanje 17. Tik hleva sem izkopal vodnjak v popolnoma skalovitem svetu. V vodnjak se izceja iz hleva gnojnica. Kateri cement bi bil najboljši za omet, da ne bi prodirala gnojnica? (M. F. v Z.)

Odgovor: Za take reči je vedno najboljši cement portlandski, katerega dobite povsod, kjer s cementom kupčujejo, priskrbi Vam ga pa lahko g. Andr. Druškovič v Ljubljani.

Vprašanje 18. Med lucerno hočem sejati travo in sicer na njivo z dobro, trdno, debelo ter z ilovico pomešano zemljo. Katere trave naj sejem, koliko na oralo in kje dobim njih semena (M. V. v P. na Primorskem.)

Odgovor: Na oralo njive sejte 15 funtov lucerne, 1 funt bele detelje 12 funtov angleške pahovke, 8 funtov francoske pahovke, 1 funt svinjskega repa in 1 funt bibernelice. Semena dobite pri gosp. Andreji Lenarčiči na Vrhniki.

Vprašanje 19. Nekateri tukajšni vinogradniki so se pričeli zanimati za ameriške trtne ter jih hočejo vzrejati. Kje in po kateri ceni je dobiti ukoreninjenih trt vrste „Izabele“? (A. P. v T. pri N.)

Odgovor: Z vzgojo ukoreninjenih sadik „Izabele“ se nihče ne peča, ker „Izabela“ ni trdna proti trtni uši, če je tudi ameriška trta. Ako vašim vinogradnikom ni do tega, da bi dobili trtni uši kljubujočo trto, naj rajši sade druge vrste, ki so boljše nego Izabela.

Vprašanje 20. Ob železnici in pri tovarnah je mnogo premogovega pepela, pomešanega s premogovim drobižem, katerega po mojem mnenju veliko premalo cenijo kot gnojivo. Naznanite mi svoje mnenje v tem obziru, in sicer: 1. Ali bi bilo koristno s tem pepelom gnojiti vinogradom? 2. Ali se ni bati, da bi nezgoreli deli premoga škodili trtnim koreninam in da bi pepel preveč ne sušil zemlje? Ali se sme rabiti ta pepel za zelenjadne grede, da bi se s posipanjem namreč odstranjevali škodljivi polži in drugi mrčesi? (J. P. v B. pri Trstu.)

Odgovor: Premogov gnoj je sicer raben kot gnojivo, a ima zelo majhno vrednost, in sicer toliko manjšo, kolikor manj je čist. Proti lesnemu pepelu je 15krat do 20krat slabši. Poraba premogovega pepela za vinogradski gnoj stoji velike več, nego je uspeh vreden. Fizikalno deluje premogov pepel v zemlji in sicer s tem, da dela zemljo bolj rahlo in suho, zato je raben po težkih in vlažnih zemljah kot fizikalno izboljšujoče gnojivo. Glede polžev po zelenjadnih gredah doseže se s premogovim pepelom že nekaj uspeha, veliko pa vendar ne. Še največ vrednosti ima premogov pepel kot nadomestilo mavca (gipsa), katerega pomladi pretresemo ob deževnem vremenu na uže obzelenelo deteljo.